

CSICSAY ALAJOS

A BIBLIÁBAN ELŐFORDULÓ NÖVÉNYEK ÉS ÁLLATOK

Írásaimban gyakran hivatkozom bibliai forrásokra. Amellett, hogy a Biblia nem kimondottan az ismeretterjesztő irodalom kategóriájába tartozik, rengeteg olyan szót, fogalmat, használati tárgyat, eszközt és élőlényt megemlít, melyek a kibontakozó ókori társadalmak népeinek életében meghatározó szereppel bírtak. De mi valójában ez az „írasmű”? „A Biblia (amely a koiné görög ΒΙΒΛΙΟΝ, azaz tekerics szóból származik) azoknak a könyveknek a gyűjteménye, amelyeket a zsidóság és a kereszténység Istentől sugalmazottak és ennek okán szentnek fogad el, tehát a hit és az erkölcs területén általános mércének tekint. A teljes Bibliát a hívők szent jellegűnek tartják, s ebből adódóan keresztény Szentírásnak is nevezik”. E tömör meghatározás az, ami által immár évezredek át hatni tud sok millió ember érzelmvilágára. A számtalan (újabb becslések szerint több, mint negyven) szerző által rögzített

szöveggyűjtemény Kr. e. 2. évezred–Kr. u. 1. század közötti időben, héber, arámi és ógörög nyelven íródott. A keresztény Biblia két fő részből, Ó- és Újszövetségből áll. Miután Kr. u. a 4. századig folyamatosan kanonizálták (a szövegeket kiválogatták és véglegesítették), megkezdődött a más nyelvekre való lefordítása. A sort a szírek és az arabok kezdték meg, de a 4. század végén Szent Jeromos (Eusebius Hieronymus, kb. 345–420) jóvoltából elkészült a latin nyelvű fordítása is. Európai hittudósok számára leginkább ez lett a kiindulópont.

A köztudatban az él, hogy német nyelvűre Luther Márton (1483–1546) ültette át. Tagadhatatlan, hogy nemcsak a protestantizmusa révén nőtt rohamosan Luther népszerűsége, hanem azáltal is, hogy 1534-ben megjelent a bibliafordítása, amivel saját nyelvükön szólította meg a tömegeket. Így hát a német irodalmi nyelv kialakításában is igen nagy szerep jutott Luthernek. Ám meg kell jegyeznünk, hogy Strassburgban már 1466-ban napvilágot látott az első nyomtatott német Biblia, de az korántsem keltett akkora figyelmet, mint a hét évtizeddel később megjelent Lutheré. Magyar nyelvterületeken is eléggé korán feltűntek az első, katolikus bibliafordítások, ám itt sem ébresztett közülük egyik sem akkora érdeklődést, mint az 1590-ből származó kálvinista Károli Gáspár (1529–1591) „*Vizsolyi Bibliája*”. Ennek egy épen megmaradt eredeti példányát a gönci református templomban őrzik, ahova a turisták százai látogatnak el évente, hogy megtekintésük. Természetes, hogy belelapozni nem lehet, ezért nem egyéb pusztá látványosságnál.

Nekem édesanyám jóvoltából első olvasmányaim közé tartozott a Biblia. Gyerekként még nem minden üzenetét értettem meg, viszont később nem

volt nehéz elfogadnom, hogy művelődéstörténeti szempontból (is) egy hatalmas műalkotás. A szekularizált, de általában mindenfajta irodalomtörténet főleg a szépirodalom kategóriájában tartja számon. Ma már joggal állíthatjuk, hogy a nyugati kultúra egyik alappillére. Teljesen mindegy, hogy milyen felekezethez tartozik az ember, lehet akár felekezeteken kívüli is, nem tudja magát kivonni a hatása alól. Még azok sem, akik a kezükbe sem vették soha, mert a benne megfogalmazott, ellenmondásoktól sem mentes erkölcsi normák, az emberi együttélés szabályai a nyugati államok joggyakorlatába is szinte észrevétlenül beépültek. A nyugati civilizációban élő (beleszületett) emberek, szellemi (lelki) világát, ha tudatában vannak, ha nem, a Biblia szelleme többé-kevésbé áthatja.

Az Ószövetségben a Kr. e.-i zsidóság történelme és a kibontakozó kereszténység is nagyvonalakban nyomon követhető. Sőt még az is, hogy a kétezer évvel ezelőtti zsidók és keresztények mennyire jól ismerték a környezetükben élő növény- és állatvilágot. Általa meg tudhatjuk, milyen volt a kapcsolatuk az egyes vadon élő növény- és állatfajokkal. Ha ma erről áttekintést kívánunk nyerni, nem szükséges csak emiatt átböngészni az egész Bibliát. Ugyanis az utóbbi időben több könyv és dolgozat íródott róluk. Némelyik szóról szóra megtalálható az interneten is. Persze, aki a Bibliát nem ismeri, nem tud mit kezdeni velük. Mindazonáltal, e dolgozatokban megtalálható egyik-másik biológiai terminust nem árt pontosítani. Sőt, sok esetben bizony szükséges is.

Kezdjük az akáccal! (Ézs 41,19; 2Móz 25,10). Ézsaiás könyve 41. részének 19. bekezdése így szól: „A pusztában cédrust, akácot neveltek és mirtust és olajfát, plántáltak a kietlenben cziprust, platánt, sudarcédrral együtt.” Mózes II. könyvének 10. bekezdése pedig: „És csináljanak egy ládát sittim-fából; harmadfél hosszút, másfél sing széleset, és másfél sing magasat.” Szent Biblia, kiadta a Károli Gáspár Bibliatársulat. A dátum nincs feltüntetve, ezért nem lehet tudni, hányadik (átdolgozott, esetleg bejavított) kiadásról lehet szó. Ezt azért tartom fontosnak megjegyezni, mert az Európában ismert és elterjedt akác fajokat (*Robina* nemzetség) Amerikából hozták be Európába, az „Újvilág” 1592-ben történt felfedezése után, amiről Károli Gáspár még nem tudhatott, következésképpen a fehér

akácról (*Robina pseudoacacia*) sem. A rendelkezésére álló eredeti szövegben minden bizonnyal az Afrikában és Ausztráliában őshonos és Elő-Ázsiában is elterjedt akácia (*Acacia* nemzetség) szerepelhetett. Hogy Ézsaiás próféta a „pusztában” melyik fajt „nevelte”, azt ma nehéz lenne megállapítani, de nem is szükséges. Részemről ez amolyan szörszálhasogatásnak tűnhet, de növénytani szempontból viszont nem mindegy, hogy egy szövegben akáccal, vagy akáciával találkozunk-e. Az általam említett (névtelen) dolgozatíró a munkájában nyolcvan körüli növényt említ meg, van, amit kétszer is, csak más-más néven. A cédrust sem felejtette ki: (Ez 31, 3.5) „Ímé, Assúr* cédrus vala a Libánonon† szép ágakkal és sűrű galyaival árnyékot tartó s magas növéssé, melynek a felhőkig ért a teteje”. E fának növénytani rendszerbe sorolása ma is problémát okoz a botanikusoknak. De hát ez legyen az ő gondjuk. A lényeg az, hogy a júdeai Ézsaiás (Ésaiás) már Kr. e. 800 körül „cziprussal és sudarcédrral együtt plántált a kietlenben”. Ennek fajtái ma már kedvelt díszfák nálunk is, csak egyik sem rokona az Ezékiel próféta által leírt óriás fának (*Cedrus libanoni*), ami már eredeti élőhelyén is kipusztulófélben van. Ám aki mégis látni szeretne egyet, állítólag a felcsúti arborétumban rálelhet. Én viszont szívesebben ajánlanám a budapesti Szépművészeti Múzeumot vagy a pécsi Janus Pannoniusról elnevezett felkeresni, ahol Csontváry Kosztka Tivadar libanoni cédrusaiban gyönyörködhet az ember. Általuk egy kis művészettörténeti kuriózumban is részesülhetünk. Ugyanis nem kizárt, hogy a garabonciás magyar festőóriás épp a fentebb idézett bibliai cédrusok miatt baranogta be Közel-Keletnek egy részét.

Olajfát az ókori népek sok helyen neveltek, illetve mirtuszt, de hogy plántált is? Ez utóbbi kissé gyanús, mivel az őshazája Amerika. (Nem ok nélkül hiányolom a Károli-féle Biblia újabb kiadásainak a dátumát.)

Felmerül az a kérdés is, mi lehetett a sittim fa. Jól sejtette a szóban forgó dolgozat szerzője, hogy az is akác(ia), amiből a frigy láda készült. A mandragóra a szerelem-almája (lásd: 1mMóz 30, 14–16). A bekezdések idézésétől most tekintsünk el, inkább nézzük, milyen növényről van szó! A mandragóra (*Mandragora officinarum*) a burgonyafélék (*Solanaceae*) családjába tartozó, kis mennyiségben atro-

pint tartalmazó, a csattanó maszlag (*Datura stramonium*) és a beléndek (*Hyoscyamus niger*) nálunk is gyakori, mérgező gyomnövényeknek a rokona. A Biblia nem ilyen szempontból ír a mandragóráról.

Következik a balzsam (1 Mózes 43,11), ami nem egy növény, hanem több balzsamfa (közel 450 fajuk ismert) járataiban képződő gyanta és párolgó olaj keveréke. Azt már nehezebb megfejtetni, mi lehetett a bdellium. Érdemes idézni: (4 Mózes 11,6–7) „6. Most pedig a mi lelkünk eped, mindennek híjával lévén; szemünk előtt nincs egyéb mint* manna. 7. A manna pedig olyan vala mint a kóriándrum* magva, a színe mint a bdelliumnak a színe.”

Megvallom őszintén, sokáig azt hittem, viszonylag jól ismerem a Bibliát, de a bdellium szó valahogy elkerülte a figyelmemet. Szentül meg voltam róla győződve, hogy Mózes népe a pusztai vándorlás idején manna-zuzmóra (*Aspicilia esculenta*) fanyalodott. És most itt ez az ernyősvirágzatúak (*Umbelliferae*) családjába tartozó „kóriándrum”, mai magyar nevén koriander (*Coriandrum sativum*) fűszernövény, illetve a bdellium. Mi közük ezeknek egymáshoz? Mai ismereteink szerint majdhogyanem semmi. Csakhogy az éhező izraelitákat nem a biológiai rendszertan érdekelte – hol volt az még akkor! Sőt Károli idejében sem – hanem az, hogy a sivatagban mit lehetne megenni. A bdelliumot semmi esetre sem, mert az olyasféle, mint a borostyánkő, megkövesedett gyanta. Mózes I. könyve 2. részében, amikor az Édenkert gazdagságát mutatja be, a 12. bekezdésében ezt le is írja: „És annak a földnek az aránya igen jó; ott van a Bdellium és az Onix-kő”. Tehát „drágakő”, ami nem más, mint az egyik balzsamfának (*Commiphora africana*) fosszilis (megkövesedett) gyantája, ami hasonló módon jön létre, mint a szintén a Bibliából ismert mirha és a tömjén. Mindhárman a balzsamfafélék (*Burseraceae*) családjába tartozó cserjék gyógyhatású produktumai.

Sajnos nincs lehetőségem a bibliai növények sorát folytatni, mert akkor az állatokra nem tudnék sort keríteni. Térjünk ki hát röviden rájuk is.

A bibliai állatokról egy, NA szignóval jelzett, mondhatnánk, tudományos igénnyel megírt terjedelmesebb tanulmány olvasható az interneten, ami 121 állatnevet (állatcsoportot) sorol fel, illetve jellemez. (Megjegyzem, ugyanattól a szerzőtől a növényekről

is megjelent hasonló.) Ezek az élőlények kimondottan vallási szempontból kerültek bele a *Szentírásba*. Én viszont csupán biológiai aspektusból próbálok felhívni rájuk a figyelmet. Az említett szerző Mózes első könyvének 1,21–25. szakaszával kezdi a sort, holott már az 1,20-ban is ez áll: „*És monda Isten: Pezsdüljenek a vizek élő állatok nyüzsgésétől: és madarak repdessenek a föld felett, az ég mennyezetének színein.*” Az 1,21-ben jelennek meg a „*csúszó-mászó állatok*” (mai fogalmaink szerint a hüllők, bár e csoport akkor nem csak azokat foglalta magába), az 1,24-ben a barmok és a vadak, az 1,26-ban pedig a tengeri halak tűnnek fel. Az 1,30-ban viszont ez olvasható: „*A föld minden* vadainak pedig, és az ég minden madarainak, és a földön csúszó-mászó állatoknak, a melyekben élő lélek van...*” E bekezdés különösképpen azért érdekes, mert még a 20. század 50-es éveiben az én nemzedékem a hittanórákon azt tanulta, hogy csak az embernek van lelkük, az állatoknak nincs. És lám, a Biblia mást állít. Ugyanazt, amit a görög *püthagoreusok* és még Platón is: „*Ami él, abban lélek van*”. Szinte mindegy, hogy ez a megállapítás hon-

nan ered, mert a nyugati keresztény kultúra másik tartóoszlopa az ógörög kultúra volt, illetve ma is az. Csakhogy amíg a görögök az értelemre helyezték a hangsúlyt (a Kr. u.-i 200-as években már eljutottak a materializmusig), a zsidó-keresztény Biblia viszont az érzelmeket helyezi előtérbe. Talán éppen ezért a kettő kiegészítette egymást. Ha alaposabban szemügyre vesszük az ókorban ismert állatokat, könnyen észrevehetjük, hogy az ógörögök a mitológiájukba építették be némelyiket, de többségüknél a hasznosságuk dominált, a Biblia viszont valamilyen emberi tulajdonsággal ruházta fel őket. Így maradt fent mindmáig a *kígyó* mint a rosszindulat, a gonoszság szimbóluma, a *bagoly* a bölcs ítéleté, a *disznó* „*a bűn, a szenny, a tisztátalanság, az elzüllés megtestesítője*” (NA). A *kutya*, illetve az *eb* a megalázkodás, az alázat, de a megvetés jelképe is. A *farokasok* hamis próféták, ragadozók, akik szelíd bárányoknak álcázzák magukat. A *bárány* az ártatlanságot, a szelidséget, a kiszolgáltatottságot szimbolizálja. „*Jézus az Isten báránya, aki elveszi a világ bűneit*”, hangzik el naponta többször is a katolikus templomokban.

Az Ószövetség megkülönböztet tiszta és tisztátalan állatokat. Az előbbiek közé sorolja a galambot, az egyetlen madarat, amit a szegények is bemutathatnak áldozatul a templomban. Ez az állat a béke, a szelídség, a szeretet szimbóluma, sőt az Énekek énekében a szerelemé is. (Dalainkban, nótáinkban a gerlével együtt mindmáig az maradt). Az Újszövetségben pedig a Szentlélek megtestesítője lett. A sok bibliai élőlény között a *hal* egyike azoknak, amelyik mind az Ó-, mind az Újszövetségben kiemelkedő szerepet kapott, előbb mint táplálék, később mint szimbólum. Az apostolok többsége eredetileg halász volt, maga Szent Péter is. Amikor panaszkodtak Jézusnak, hogy hiába halásztak egész éjjel, nem fogtak semmit, Jézus így vigasztalta Simont, azaz Pétert: „*Ne félj; mostantól fogva* embereket fogsz*”. (Lk 5,10) Értendő alatta emberi lelkeket.

Sokat ír a Biblia a különféle betegségekről és a csodálatos gyógyulásokról, viszont a kórokozókról nem szól semmit sem, ami természetes, hiszen amikor íródott, a mikroorganizmusok még teljesen ismeretlenek voltak.

